

Marta Grzeško-Nyczka

ORCID: 0000-0002-9435-4736

Instytut Pedagogiczny Akademii Nauk Stosowanych
im. Jana Amosa Komeńskiego w Lesznie

(R)EWOLUCJA W KLASIE SZKOLNEJ. O POTRZEBIE (RE)ORGANIZACJI PRZESTRZENI EDUKACYJNEJ

Słowa kluczowe: przestrzeń edukacyjna, szkoła, transformacja, nauczyciel, uczeń

Keywords: educational space, school, transformation, teacher, student

Streszczenie

Współczesny dynamicznie zmieniający się świat charakteryzuje się postępowaniem niemal w każdej dziedzinie życia, podczas gdy edukacja będąca motorem wszelkiego rozwoju, wciąż realizowana jest w modelu pruskim, posiadającym dwuwiekową historię. Konieczność podejmowania działań mających na celu dostosowanie kształcenia do wymogów rzeczywistości XXI wieku wydaje się sprawą bezdyskusyjną. W niniejszym artykule podjęto próbę ukazania, jak reorganizacja przestrzeni edukacyjnej może stać się złącznikiem (r)ewolucyjnych zmian w funkcjonowaniu szkoły powszechnej. Uwydatniono w nim potrzebę transformacji „starego” modelu nauczania jednokierunkowego na rzecz „nowego” podejścia opartego na uczeniu się od siebie nawzajem. Służy temu zmiana układu ławek wymuszająca niejako konieczność przemodelowania zarówno roli nauczyciela jak i ucznia. Odpowiednia organizacja przestrzeni sali pozwala bowiem wdrażać metody, które zrywają z tradycyjnym wzorem przekazywania wiedzy i umożliwiają kształtowanie ważnych dziś kompetencji. Nauczyciel staje się wtedy organizatorem procesu uczenia się, a uczniowie jego ważnymi podmiotami – aktywnymi uczestnikami. Artykuł zawiera także wykaz dobrych praktyk edukacyjnych możliwych do implementacji w nowoczesnej szkole systemowej, minimalizującej znaczenie nauczania frontalnego.

Summary

The contemporary world is characterized by dynamic changes and progress in almost every area of life, while education, which is the engine for all development, is still carried out in the Prussian model, with a history of two centuries. The necessity to undertake activities aiming at adapting education to the requirements of the 21st century reality seems indisputable. The article attempts to show how the reorganization of classroom space can mark the beginning of revolutionary changes in the functioning of primary schools. It highlights the need to transform the 'old' one-way teaching model into a „new” approach based on learning from each other. This is going to be achieved through the change of desk arrangement, which, in a way, forces the need to remodel both the role of the teacher and the student. An appropriate organization of classroom space allows teachers to implement the methods which break with the traditional pattern of knowledge transmission and enable the development of competences that are important today. The teacher then becomes the organizer of a learning process, and the students are its important subjects – active participants. The article also contains a list of good teaching practices, which can be implemented in a modern public school in order to minimize the importance of frontal teaching.

Jak to możliwe, że we współczesnej cywilizacji postępu, rozciągającego się na wszystkie dziedziny życia, edukacja stanowiąca trampolinę rozwoju społecznego wciąż realizowana jest w szkołach powszechnych w modelu pruskim, posiadającym dwuwiekową historię? Choć przedmiotem niniejszych rozważań nie jest odpowiedź na to pytanie, warto podjąć refleksję nad czynnikami warunkującymi podtrzymywanie tak niewydolnego, wobec wyzwań XXI wieku, modelu kształcenia. Jedną z istotnych barier, w moim przekonaniu, jest przywiązanie nauczycieli do tradycyjnego układu ławek w klasie szkolnej, a zarazem brak twórczego podejścia do aranżowania przestrzeni w celach maksymalizacji osiągnięć uczniów. Wyjście ze schematu, w którym to zarówno nauczyciel, jak i tablica znajdują się w centrum lekcji, może okazać się newralgicznym krokiem ku jakże potrzebnej dziś (r)ewolucji edukacyjnej.

Społeczno-kulturowy kontekst procesów edukacyjnych XXI wieku

W dobie prężnych przemian globalizacyjnych pojawiają się nowe wyzwania, trudności, ale też i możliwości. Szybko zmieniający się świat podnosi poziom ryzyka we wszystkich obszarach społecznego funkcjonowania, stawiając tym

samym nowe zadania przed jednostką, jak i szerszymi zbiorowościami. Dotyczy to także funkcjonowania systemu edukacji.

Jak wskazuje Raport dla UNESCO, Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku pod przewodnictwem Jacques'a Delorsa, „edukacja jest niejako zobowiązana do dostarczenia mapy złożonego i wiecznie niespokojnego świata i busoli umożliwiającej po nim żeglugę”¹. Dziś nie wystarczy już gromadzenie zapasów wiedzy, z których można czerpać przez resztę życia. Obecnie trzeba się stale uczyć i rozwijać w celu aktualizowania, pogłębiania i wzbogacania wiedzy oraz adaptacji do zmieniającego się świata. Aby było to możliwe, edukacja powinna koncentrować się wokół czterech podstawowych filarów kształcenia:

- 1) uczyć się, aby wiedzieć, co oznacza w większym stopniu opanowanie narzędzi zdobywania wiedzy niż samo jej przyswajanie w encyklopedyczny sposób;
- 2) uczyć się, aby działać, by umieć wykorzystywać wiedzę w praktyce;
- 3) uczyć się, aby żyć wspólnie tzn. współuczestniczyć w tworzeniu harmonijnego życia zbiorowego;
- 4) uczyć się, aby być, by krytycznie myśleć, kształtować niezależne, samodzielne osądy.

W dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości szczególnie ważna jest wyobraźnia i kreatywność oraz szeroko rozumiana różnorodność, także w zakresie talentów i osobowości. Dlatego istotne jest, by stworzyć uczniom warunki wszechstronnego rozwoju ich potencjału².

Warto wspomnieć, że „dziś układanie się ze światem nie jest łatwe, a dzieci i młodzież muszą »oswoić« wiele nowych zjawisk, typowych dla ponowoczesności”³. Ponadto, jak podkreśla Ewa Murawska, współcześni uczniowie narażeni są w większym stopniu niż generacja ich rodziców, na agresję, rozpad rodziny, problemy społeczne, edukacyjne czy zdrowotne. Dorastające pokolenie obyte w świecie technologii staje się coraz bardziej bezradne wobec życiowych sytuacji, co wynika z niskiego poczucia własnej wartości i skuteczności

¹ *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb*, Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku pod przewodnictwem Jacques'a Delorsa, 1996, https://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/4_Filary_Raport_Delorsa.pdf [dostęp 4.06.2022].

² *Ibidem*.

³ E. Murawska, *Nauczyciel we współczesnej przestrzeni edukacyjnej – od ortodoksji edukacyjnej do pedagogicznego pluralizmu*, [w:] W. Żłobicki (red.), *Współczesna przestrzeń edukacyjna. Geneza, przemiany, nowe znaczenia*, Kraków 2013, s. 216.

w działaniu. Poza tym jest zagubione i niepewne, stając przed trudem wyborów spośród wielu możliwych dróg, ofert kulturowych, dóbr konsumpcyjnych i nadmiaru wszystkiego, co przemija⁴.

Wybrane problemy polskiej szkoły

Najważniejszą zmianą, jaka dotyczy roli szkoły w społeczeństwie jest utrata monopolu na przekazywanie wiedzy i kreowanie osobowości uczniów. Jak zaznaczają Wiesław Ambrozik i Kazimierz Przyszczykowski

szkoła niestety nie chce [...] pogodzić się z utratą wspomnianej roli, a jeśli już godzi się ona z tym stanem rzeczy, to bardziej wynika on z „totalnej rezygnacji” i własnej bezsilności wobec powierzonych zadań, niż znalezienia dla siebie właściwego miejsca w nowej rzeczywistości. Dlatego też między innymi mamy do czynienia zarówno z „pozorowaniem” roli ucznia jako przedmiotu zdobywającego wiedzę, jak i z „pozorowaniem” roli nauczyciela jako podmiotu tę wiedzę przekazującego⁵.

Oderwany od rzeczywistości „encyklopedyzm” powoduje, że szkoła nie tyle nie w pełni uczy, żeby wiedzieć, co z pewnością nie uczy, żeby działać. Poza tym w niewielkim zakresie organizuje się lekcje odpowiadające indywidualnym potrzebom uczniów oraz rozwija ich zainteresowania i talenty. Nauczyciele rzadko stwarzają okazje do nabycia większości kompetencji kluczowych, a zwłaszcza umiejętności twórczego rozwiązywania problemów, współdziałania w zespole, podejmowania decyzji indywidualnych/zbiorowych, wygłaszania własnych poglądów, efektywnego wykorzystania technologii czy wykorzystywania zdobytej wiedzy w praktyce. Można zatem powiedzieć, że szkoła nie wpisuje się również w koncepcję „uczyć się, aby żyć wspólnie i współdziałać”⁶.

Co za tym idzie, mentalność szkoły nie jest dostosowana do mentalności epoki. Sprawą oczywistą jest, że podstawową funkcję szkoły stanowi przygotowanie dzieci i młodzieży do ich pomyślnego funkcjonowania w rzeczywistości społecznej, a będzie to możliwe jedynie, kiedy działalność nauczycieli będzie ukierunkowana na wsparcie ich w radzeniu sobie z wyzwaniami rzeczywistości.

⁴ *Ibidem*.

⁵ W. Ambrozik, K. Przyszczykowski, *Czy współczesna szkoła jeszcze wychowuje?*, [w:] M.J. Śmiałek (red.), *W stronę przywództwa edukacyjnego. Relacje podmiotów (w) lokalnej przestrzeni*, Poznań–Kalisz 2009, s. 224–233.

⁶ *Ibidem*, s. 229–230.

Tymczasem szkoła przygotowuje do świata, jaki już nie istnieje. W związku z tym powszechna do tej pory pedagogika „urabiania” i „pewności” straciła „datę ważności”. Brak spójnej wizji świata i jednoznacznych kierunkowskazów wymaga poszukiwania, a zarazem kreowania nowego podejścia w edukacji. Skoro zmieniała się rzeczywistość, powinna się również zmienić szkoła, zwłaszcza w centrum jej oddziaływań pedagogicznych powinny znaleźć się tzw. kompetencje przyszłości⁷.

Jak podkreśla Piotr Sztompka, tak kształtuje się „jeden z poważniejszych dysonansów między modelem edukacji szkolnej, stylem pracy większości nauczycieli i potrzebami czasów zwanych »czasami przełomu« czy »wielkiego cywilizacyjnego przyspieszenia«”⁸. Współczesna szkoła powinna być miejscem odzwierciedlającym wymogi społeczeństwa wiedzy, a nie tylko opowiadania o nim. Powinna zatem praktykować wizję społeczeństwa przyszłości bazującą na zrozumieniu potrzeb edukacyjnych uczniów i ich sytuacji rodzinnej, ale także wymagań społecznych i rynku pracy. Sprostać tym zadaniom mogą tylko i wyłącznie nauczyciele, którzy stale się kształcą oraz potrafią zaintrygować uczniów i zachęcić ich do uczenia się, co w efekcie może prowadzić do ich ustawicznego rozwoju⁹.

Ponadto, jak zaznacza Dorota Klus-Stańska, funkcjonowanie dzisiejszej szkoły możemy postrzegać z dwóch perspektyw. Pierwsza z nich wskazuje, że edukacja jest słabo wydolna, a przez to przyczynia się do marginalizacji określonych grup i społecznej dezorganizacji młodzieży. Druga natomiast kładzie akcent na brak adekwatności kulturowej, jako że szkoła przygotowuje do życia w społeczeństwie, jakiego już nie ma. Bez względu na przyjętą perspektywę można stwierdzić, iż mentalność współczesnej szkoły mija się z mentalnością epoki, a tym samym jest szkodliwa dla uczniów i niesie zagrożenie dla ich funkcjonowania w teraźniejszości jak i przyszłości¹⁰.

Kierunki zmian stylu pracy nauczycieli

Szkoły pruskie powstały w XIX wieku na potrzeby społeczeństwa przemysłowego. Służyły temu, aby przyporządkować ludzi do hierarchii i struktur, żeby wypełniali swoje zadania zgodnie z obowiązującymi wytycznymi. Ponadto,

⁷ B. Majerek, *Styl „otwierający” i „domykający”, czyli kontrowersje wokół oceny (nie) efektywności pracy nauczyciela*, [w:] A. Domagała-Kręcioch, B. Majerek (red.), *Szkoła jako przestrzeń edukacyjnego (nie)porozumienia*, Kraków 2014, s. 48–49.

⁸ P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2004, s. 5.

⁹ *Ibidem*, s. 5.

¹⁰ D. Klaus-Stańska, *Dokąd zmierza polska szkoła*, Warszawa 2008, s. 20.

z uwagi na brak dostępu do informacji, ważną funkcję spełniało nauczanie, rozumiane jako przekazywanie wiedzy uczniom w ujednolicony sposób. Koncepcje nauczania z poprzednich wieków, oparte na podawczych metodach, dyscyplinie i posłuszeństwie, nie dają jednak szansy współczesnym dzieciom i młodzieży na mierzenie się z wyzwaniami XXI wieku¹¹. Toteż jedynym z podstawowych wyznaczników kierunku zmian podejścia pedagogicznego nauczycieli powinno być tworzenie warunków do rozwoju kompetencji przyszłości.

W literaturze przedmiotu można odnaleźć różne modele teoretyczne podnoszące znaczenie wybranych umiejętności, niezbędnych do pomyślnego funkcjonowania we współczesnym świecie – w dobie globalizacji, płynnej nowoczesności, neoliberalizmu czy społeczeństwa ryzyka. Niewątpliwie aktualne wyzwania rodzą potrzebę ciągłego uczenia się oraz zdobywania licznych umiejętności. Wśród badaczy występuje dość duża zbieżność w wyłanianiu najważniejszych kompetencji XXI wieku. Przykładowo, powołując się na koncepcję „4K”, której autorem jest Jérémy Lamri, można wskazać, iż do kompetencji tych należą: krytyczne myślenie, kreatywność, komunikacja i kooperacja. Jak przekonuje J. Lamri, szeroki rozwój tych kompetencji doprowadzi ludzi do aktywnego udziału w życiu społecznym, przyczyni się do wzrostu ich świadomości oraz zminimalizuje występujące między nimi nierówności¹². Uwzględnienie ich w procesie edukacyjnym, zdaniem autora, ma znaczenie fundamentalne w tworzeniu indywidualnej i zbiorowej przyszłości. Powstaje zatem pytanie – jakie miejsce w toku nauczania w polskiej szkole ma kształtowanie wspomnianych kompetencji?

Dokonując próby odpowiedzi na postawione pytanie, warto odwołać się do stylów pracy nauczyciela. Z uwagi na dalsze rozważania niezwykle pomocne jest przedstawienie charakterystyki dwóch odmiennych stylów ujętych przez Bożenę Majerek jako „otwierający” i „domykający”. Przyjęła ona, że styl nauczania, zwany także stylem kierowania, obok działań związanych *stricte* z tworzeniem i przebiegiem lekcji, zawiera także elementy dookreślające takie jak atmosfera na lekcjach czy postawy nauczycieli wobec praw i obowiązków uczniów. Do najważniejszych cech charakteryzujących styl otwierający zalicza:

- 1) możliwość współudziału uczniów w formułowaniu celów nauczania,
- 2) stosowanie metod poszukujących i skłaniających do twórczego myślenia,
- 3) korzystanie z osobistej wiedzy i doświadczeń uczniów w procesie nauczania,
- 4) zróżnicowane zadania i grupową pracę na lekcji (co wiąże się z ruchem, aktywnością i czasem hałasem),

¹¹ M. Rasfeld, S. Breidenbach, *Budząca się szkoła*, Słupsk 2015, s. 53.

¹² J. Lamri, *Kompetencje XXI wieku. Kreatywność, Komunikacja, Krytyczne myślenie, Kooperacja*, Warszawa 2021, s. 128–186.

- 5) zdobywanie wiedzy wyjaśniającej i interpretacyjnej,
 - 6) znajomość praw i obowiązków przez uczniów oraz respektowanie ich przez nauczycieli,
 - 7) przyjmowanie przez nauczycieli roli partnera, doradcy czy konsultanta.
- Z kolei styl domykający charakteryzują:
- 1) metody podające (głównie wykład, prelekcja czy prezentacja),
 - 2) otwarcie tylko na wiedzę publiczną (ujawnianie wiedzy osobistej uczniów traktowane jest anegdotycznie lub zakłócająco),
 - 3) niezróżnicowanie i odtwórczość zadań, praca na lekcjach najczęściej indywidualna,
 - 4) zdobywanie wiedzy nazewniczej,
 - 5) usytuowanie w centrum nauczyciela, który kontroluje zachowania uczniów przez kary i nagrody,
 - 6) znajomość przez uczniów swoich obowiązków, ale nieznajomość swoich praw,
 - 7) atmosfera powagi i ciężkiej pracy na lekcji oraz monotonia i schematyczność,
 - 8) występowanie nauczyciela w roli eksperta, profesjonalisty¹³.

Kształtowanie kompetencji XXI wieku wymaga od nauczycieli pracy w stylu otwierającym podczas gdy, jak wykazują badania¹⁴, w polskiej szkole dominuje domykający styl nauczania. Poza tym ukryty program szkoły wyklucza uczniów z wielu czynników stymulujących ich aktywność (prowadzących do zmiany rozwojowej i wyrównywania szans rozwojowych). Aby szkoła mogła w maksymalnym stopniu stymulować rozwój dzieci i młodzieży (zapobiegając tym samym wykluczeniu społecznemu), powinna tak organizować działalność uczniów, by wzbudzać ich aktywność i naturalne procesy uczenia się w grupie, w zabawie, w nauce¹⁵. Tylko edukacja w stylu otwierającym jest w stanie przygotować uczniów do twórczej adaptacji do rzeczywistości społecznej.

(Re)organizacja przestrzeni klasy początkiem (r)ewolucji edukacyjnej

Co prawda nie można zmusić mózgu do uczenia się, ale można stworzyć warunki zachęcające ucznia do podejmowania aktywności na rzecz własnego rozwoju. Warto zatem, by nauczyciel prowadził lekcje w taki sposób, aby stanowiły one pole

¹³ B. Majerek, *op. cit.*, s. 50–51.

¹⁴ *Ibidem*, s. 52–58.

¹⁵ A. Brzezińska, *Niewidzialne źródła – szanse rozwoju*, Poznań 2003, s. 39.

pozytywnej energii oraz licznych impulsów stymulujących do działania oraz nauki w różnych obszarach. Odpowiednio zorganizowana przestrzeń klasy i właściwie dobrane metody sytuują ucznia w roli odkrywcy, naukowca, praktykanta, ale także partnera edukacyjnego dialogu¹⁶. Nauczyciel staje się wtedy organizatorem procesów uczenia się, a uczniowie jego ważnymi podmiotami – aktywnymi uczestnikami.

Kompetentny nauczyciel powinien zdawać sobie sprawę z tego, że w sali szkolnej i uczniach tkwi ogromny potencjał. Należy zatem zastanowić się, jak go wydobyć? Podstawą podjętych rozważań jest przyjęcie tezy, iż aranżacja sali szkolnej ma istotny wpływ na zachodzące w jej obrębie procesy kształcenia. Tradycyjny model nauczania (i odpowiadający mu styl domykający) wpisany jest w znany na całym świecie układ, gdzie w centrum uwagi jest nauczyciel oraz tablica z przodu sali, a naprzeciw stoją rzędy ławek, w których siedzą uczniowie, zwrócenici plecami do siebie. Taki układ nastawiony jest przede wszystkim na przekazywanie informacji przez nauczyciela i pracę indywidualną uczniów. Aby było to możliwe, w sali musi panować cisza i skupienie. W tym podejściu rola ucznia sprowadza się do biernego odbiorcy informacji, rzadko skłania go do interakcji oraz współpracy z innymi.

Zważając na ogromne wyzwania, jakie stoją przed kształceniem kolejnych pokoleń, warto podjąć refleksję na temat tego, co można już dzisiaj zrobić, by zmaksymalizować osiągnięcia rozwojowe uczniów w trakcie edukacji powszechnej. Jednym z rozwiązań jest twórcze podejście do organizacji przestrzeni klasy szkolnej, aby z większą skutecznością wdrażać metody, które zrywają z tradycyjnym wzorem przekazywania wiedzy i umożliwiają rozwój ważnych dziś kompetencji. **To nauczyciele kształtują środowisko i klimat klasy i są „akuszerami nauki”¹⁷. To od nich zależy, na ile tworzona przestrzeń edukacyjna będzie przyjazna i efektywna dla procesów uczenia się.**

Jest wiele dobrych praktyk możliwych do implementacji w szkole w celu minimalizacji udziału nauczania frontального. Poniżej zaprezentowane zostanie zaledwie kilka inspiracji.

Jedną z propozycji jest ustawienie stołów w taki sposób, żeby uczniowie pracowali w zespołach. Taki układ ławek ma na stałe od kilkunastu lat w swojej klasie Anna Szulc, autorka książki *Nowa Szkoła* oraz nauczycielka matematyki w publicznej szkole średniej. Uczniowie siedzą z grupach 3–6-osobowych,

¹⁶ J. Nowak, *Szkoła – nowe przestrzenie edukacyjne*, [w:] M. Magda-Adamowicz, I. Kopaczyńska (red.), *Pedagogika wczesnoszkolna wobec zmieniających się kontekstów społecznych*, Toruń 2014, s. 82–87.

¹⁷ B. Hurst, G. Reding, *Profesjonalizm w uczeniu się. Jak osiągnąć sukces*, Warszawa 2011, s. 144.

skierowani do siebie przodem, a zarazem bokiem do tablicy. Nie stanowi to jednak większego utrudnienia, gdyż tylko krótkie fragmenty lekcji mają charakter wykładowy. Zdecydowanie najważniejsza jest aktywność uczniów, która odbywa się przy stolikach, w poczuciu bezpieczeństwa oraz atmosferze zaufania i wzajemnego wsparcia. A. Szulc organizuje lekcje w taki sposób, by w maksymalnym stopniu wykorzystać czas na uczenie się. Nie odpytuje uczniów przy tablicy, nie zadaje też zadań domowych, toteż całość lekcji przeznaczona jest na przetwarzania wiedzy i utrwalanie nowych umiejętności – nie tylko matematycznych. Uczniowie mają możliwość pracy we własnym tempie i choć klasy A. Szulc są bardzo liczne (ponad trzydziestoosobowe), jej podejście do nauczania umożliwia wysoką indywidualizację. Nauczycielka pozostaje blisko uczniów i udziela wsparcia, tym, którzy go potrzebują. Często jednak jest wyręczana przez innych uczniów, gdyż idea współpracy, która przyświeca organizacji przestrzeni w jej klasie, realizuje się na wielu płaszczyznach. Sprawia, że uczniowie pomagają sobie nawzajem, a przy tym kształtują umiejętność komunikacji oraz budowania relacji¹⁸.

Jednym z popularnych hamulców zmian w edukacji, na który zwraca uwagę Katarzyna Polak, jest przeświadczenie, że uczniowie uczą się najlepiej w ciszy, pracując samodzielnie w ławkach. Tymczasem liczne badania potwierdzają, iż człowiek nie jest stworzony do uczenia się w pozycji biernej, a najlepiej uczy się przez działanie, wielozmysłowo z zaangażowaniem emocjonalnym, w relacji. Jej propozycja polega na „odkrzesłowaniu” lekcji. Jak twierdzi K. Polak „nie ma ucznia, który nie skorzysta z możliwości wyjścia na korytarz w ciągu lekcji, nie pogra w grę, nie przejdzie się po sali. Najgorsze co możemy zrobić, to kompletnie „ukrzesłować” swoich uczniów i pielęgnować w nich poczucie, że tylko wtedy »naprawdę« się uczą”¹⁹. K. Polak podpowiada jednocześnie, że najprostszym ze sposobów na choćby minimalne rozruszanie uczniów jest zaplanowanie pracy w grupach. Dzieci i młodzież chętnie zmieniają miejsca i przysiadają się do kolegów. Codzienny schemat zostaje wtedy przełamany i otwierają się nowe możliwości rozwoju. Kolejnym pomysłem na urozmaicenie lekcji jest przygotowanie zadań na karteczkach i schowanie ich w małych pojemnikach, np. od „jajek niespodzianek”, a następnie poproszenie uczniów o przeszukanie klasy w celu realizacji poleceń. W praktyce dobrze sprawdza się również pozostawienie fragmentów tekstu pod krzesłami, rozklejenie różnych pomocy na ścianach czy organizacja lekcji metodą stacji. Warto też wprowadzać elementy zdrowej

¹⁸ A. Szulc, *Nowa Szkoła. Zmianę edukacji warto zacząć przy tablicy*, Łódź 2019, s. 96–102.

¹⁹ K. Polak, *Odkrzesłować zajęcia*, 27.01.2017, <http://kreaktywnanauka.blogspot.com/2017/01/odkrzesowic-zajecia.html> [dostęp 25.05.2022].

rywalizacji, np. różnego rodzaju podchody, w których jedna grupa zostawia wskazówki i zadania (np. pytania z omawianego działu) drugiej – następnie grupy mogą zamienić się rolami²⁰.

Otwartość nauczyciela na zmianę ustawienia ławek i krzeseł w klasie daje przestrzeń do efektywnego zastosowania metody projektów. Jak podkreśla Geoff Petty, „zadania i projekty to armaty w arsenale nauczyciela – mogą robić wielkie wrażenie, jeśli zostaną dobrze wymierzone”²¹. Nie ma wielu porównywalnych metod, które umożliwiają rozwijanie tak wielkiego bogactwa różnych umiejętności. Niestety przy niewłaściwym prowadzeniu mogą okazać się także stratą czasu. Dlatego stosowanie wielogodzinnych zadań czy długoterminowych projektów musi być poprzedzone solidnym przygotowaniem i refleksją nauczyciela nad tym, co planuje osiągnąć. Mając to na uwadze, warto czerpać z licznych korzyści prawidłowo zastosowanej metody zadań i projektów. Różnią się one zasadniczo tylko czasem trwania i poziomem złożoności (przyjęto umownie, że zadanie trwa ok. 1–8 h, projekt natomiast 8–50 h). Do ich najważniejszych walorów należą:

- 1) poczucie kontroli i odpowiedzialności za własną naukę,
- 2) okazja do trenowania umiejętności intelektualnych wyższego rzędu takich jak twórcze myślenie, rozwiązywanie problemów, dokonywanie syntezy i analizy,
- 3) rozwijanie kluczowych umiejętności takich jak porozumiewanie się, używanie liczb, korzystanie z technologii informacyjnych oraz uczenie się tego, jak się uczyć,
- 4) ćwiczenie umiejętności przydatnych w codziennym życiu takich jak współdziałanie, zarządzanie sobą w czasie, wyszukiwanie informacji²².

Dobrze przemyślane i właściwie przeprowadzone zadania oraz projekty doskonale wpisują się w wymogi edukacji XXI wieku, a ich zastosowanie skłania nauczyciela do kreatywnego podejścia w aranżacji przestrzeni klasy.

Podsumowanie

We współczesnej szkole brakuje kultury uczestnictwa, wspólnego uczenia się, tworzenia, dzielenia się i współpracy – kwestii podnoszonych we wszystkich nowoczesnych koncepcjach szkoły i międzynarodowych dokumentach oświatowych (np. w kapsztadzkiej Deklaracji Otwartej Edukacji). Jak podkreślają

²⁰ *Ibidem*.

²¹ G. Petty, *Nowoczesne nauczanie. Praktyczne wskazówki i techniki dla nauczycieli, wykładowców i szkoleniowców*, Sopot 2010, s. 274.

²² *Ibidem*, s. 274–281.

W. Ambrozik i K. Przyszczykowski, szkoła zamyka się we własnych wewnętrznych problemach. Nie zwraca się ku otwartym zasobom edukacyjnym, nie składa się ku odkrywaniu i tworzeniu wiedzy, a przede wszystkim nie przekazuje „kontroli uczenia się w ręce samych uczących się”. W konsekwencji nie wdraża idei ustawicznego uczenia się i staje się instytucją coraz bardziej oderwaną od życia i społeczeństwa²³. Toteż, jak apeluje Hanna Krauze-Sikorska, „albo zrobimy coś z systemem edukacji albo będziemy drzeć ze strachu przed czekającą nas przyszłością”²⁴.

Jedynie „zdrowi psychicznie i fizycznie ludzie, w pełni przystosowani do życia, twórczy i obdarzeni kompasem zasad skutecznego funkcjonowania stanowią najwyższą gwarancję dobrego społeczeństwa”²⁵. Dlatego sprawą najwyższej wagi jest zapewnienie odpowiednich warunków kształcenia kolejnym pokoleniom. Wciąż aktualne są słowa Jana Amosa Komeńskiego, który postulował,

aby dawano uczniom wykształcenie nie pozorne, lecz prawdziwe, nie powierzchowne, lecz rzetelne, to jest by człowiek, stworzenie rozumne, przyzwyczajał się kierować nie cudzym, ale własnym rozumem i nie tylko wyczytywać w książkach i rozumieć czy nawet w pamięci zachowywać i odtwarzać cudze sądy o rzeczach, lecz sam docierać do istotnych podstaw rzeczy i przyswajając sobie ich właściwy sens i użytek²⁶.

Najwyższy czas, by zakończyć pozorowanie kształcenia dzieci i młodzieży w Polsce. Jeśli zależy nam na ich przyszłości, a także przyszłości życia zbiorowego, konieczne jest zerwanie z tradycyjnym modelem nauczania oraz porzucenie pruskiego drylu. Dziś mistrzostwo w zawodzie nauczyciela powinno przejawiać się nie w przekazywaniu informacji, a w organizacji procesów uczenia się, tzn. tworzeniu przestrzeni do zdobywania wiedzy i umiejętności przez uczniów w toku ich aktywności, współpracy, wzajemnych doświadczeń i relacji. Wszyscy uczestnicy lekcji stają się wtedy zarówno uczącymi się, jak i źródłem, z którego czerpią inni. Zmiana układu ławek w klasie wspiera zmianę paradygmatu z kształcenia opartego na jednokierunkowym przekazie, dominacji, opresji i zależności w kierunku zaufania, odpowiedzialności i partnerstwa. Może zatem stać się istotnym, przełomowym punktem do (r)ewolucyjnych zmian edukacyjnych.

²³ W. Ambrozik, K. Przyszczykowski, *op. cit.*, s. 233.

²⁴ H. Krauze-Sikorska, *Edukacja przez sztukę. O edukacyjnych wartościach artystycznej twórczości dziecka*, Poznań 2006, s. 107.

²⁵ I. Majewska-Opiełka, *Wychowanie do szczęścia*, Poznań 2006, s. 23.

²⁶ J.A. Komeński, *Wielka dydaktyka*, Wrocław 1956, s. 88.

Bibliografia

- Ambrozik W., Przyszczykowski K., *Czy współczesna szkoła jeszcze wychowuje?*, [w:] M.J. Śmiałek (red.), *W stronę przywództwa edukacyjnego. Relacje podmiotów (w) lokalnej przestrzeni*, Poznań–Kalisz 2009, s. 224–233.
- Brzezińska A., *Niewidzialne źródła – szanse rozwoju*, Poznań 2003.
- Edukacja. Jest w niej ukryty skarb*, Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku pod przewodnictwem Jacques’a Delorsa, 1996, https://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/4_Filary_Raport_Delorsa.pdf [dostęp 4.06.2022].
- Hurst B., Reding G., *Profesjonalizm w uczeniu się. Jak osiągnąć sukces*, Warszawa 2011.
- Klus-Stańska D., *Dokąd zmierza polska szkoła*, Warszawa 2008.
- Komeński A.J., *Wielka dydaktyka*, Wrocław 1956.
- Krauze-Sikorska H., *Edukacja przez sztukę. O edukacyjnych wartościach artystycznej twórczości dziecka*, Poznań 2006.
- Lamri J., *Kompetencje XXI wieku. Kreatywność, Komunikacja, Krytyczne myślenie, Kooperacja*, Warszawa 2021.
- Majerek B., *Styl „otwierający” i „domykający”, czyli kontrowersje wokół oceny (nie)efektywności pracy nauczyciela*, [w:] A. Domagała-Kręcioch, B. Majerek (red.), *Szkoła jako przestrzeń edukacyjnego (nie)porozumienia*, Kraków 2014, s. 47–60.
- Majewska-Opiełka I., *Wychowanie do szczęścia*, Poznań 2006.
- Murawska E., *Nauczyciel we współczesnej przestrzeni edukacyjnej – od ortodoksji edukacyjnej do pedagogicznego pluralizmu*, [w:] W. Żłobicki (red.), *Współczesna przestrzeń edukacyjna. Geneza, przemiany, nowe znaczenia*, Kraków 2013, s. 211–225.
- Nowak J., *Szkoła – nowe przestrzenie edukacyjne*, [w:] M. Magda-Adamowicz, I. Korpaczynska (red.), *Pedagogika wczesnoszkolna wobec zmieniających się kontekstów społecznych*, Toruń 2014, s. 76–87.
- Petty G., *Nowoczesne nauczanie. Praktyczne wskazówki i techniki dla nauczycieli, wykładowców i szkoleniowców*, Sopot 2010.
- Polak K., *Odkrzesłować zajęcia*, 27.01.2017, <http://kreatywnanauka.blogspot.com/2017/01/odkrzesowic-zajecia.html> [dostęp 25.05.2022].
- Rasfeld M., Breidenbach S., *Budząca się szkoła*, Słupsk 2015.
- Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2004.
- Szulc A., *Nowa Szkoła. Zmianę edukacji warto zacząć przy tablicy*, Łódź 2019.